Periskobun merceğinde İstanbul!

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale'yi karadan geçmek mümkün olmadı ama derinlerde, denizaltıların Marmara'larına açıldığı başka bir savaş daha vardı. Fransız ve İngiliz denizaltılarına öncülük eden Avustralyalı AE2 denizaltısının periskobundan bir süreliğine yansıyan görüntü, panik yapılmakta olan İstanbul'a aitti. Savaş Karakaş'ın 'Çanakkale geçildi mi?' isimli son belgeseli için derinlere dalan objektifler, savaşla ilgili pek çok gerçeği su yüzüne çıkardı.

Savaş Karakaş

Yazı: Güzem Sezgin

Hâlâ var mı bilmiyorum ama eskiden TRT 2'de bir film başlamadan önce kısa bir program yayınlanır, ehliyetmenler filmi yorumlardı. Verdikleri ipuçları filmin heyecanını azaltmaz, aksine artırırdı. Eserin kilit noktalarını o kadar güzel anlatırlardı ki, filmi başlamasını sabırsızlıkla beklerdim. Yönetmen Savaş Karakaş'la [Savaş Karakaş söyleşisi için bkz: Naviga Aralık 2003, sayı: 3, sayfa: 44] "Çanakkale geçildi mi?" belgeselinin galasından bir gün önce görüşüm ve yine o duyguları yaşadım. Ertesi gün belgeseli izlemeye başladığımda birçok şeyi biliyor, bir o kadarını da merak ediyordum. Gala, 17 Haziran 2006 Cumartesi günü Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi Atatürk Salonu'nda gerçekleşti. Belgeseli, aralarında 1935 yılında Çanakkale'de savaşmış ülkelerin büyükelçileri ve temsilcilerinin de üst düzey amirallerin de bulunduğu 500'e yakın davetli izledi. Savaş kahramanlarından Müstecip Onbaşı'nın ailesi de belgeseli izleyenler arasındaydı. Savaş Karakaş tarihte yolculuk etmeyi çok iyi biliyor ancak benim şimdilik yapabildiğim tek şey galadan önceki güne, 16 Haziran 2006'ya geri dönmek...

İnsanı size Çanakkale'de savaşan dedeniz verdi değil mi?

Evet dedem Çanakkale gazisi. Çanakkale Savaşı'nı yaşatmak için bana Savaş ismi verilmiş. On sene önce denize ve dalışa ilgi duymaya başladığımda ilk hedeflim Çanakkale'deki batıklar oldu. Bunca yıldır hâlâ suyun altını bitiremedim.

Hazırlık sürecinde neler yaptınız?

11 tane denizaltının yanıdan fazlası kayıplara karışmış. Derin sular bazı izleri saklamış ancak çoğu maalesef yağmalanmış, sökülmüş, hurda olarak satılmış. 1 Mayıs 1915'ten bu yana kayıp olan Fransız denizaltısı Saphir'in çekimini yaptık. İngiliz denizaltılarından E15'in bulunduğu yerlerde çekim yaptık. İngiliz denizaltısı E11 ise

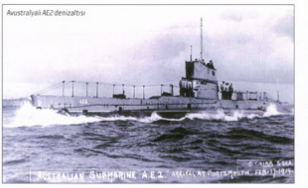
Avustralyalı AE2 denizaltısı

Çanakkale Cephesi'ne gidiyor

Marmara Deniz'ine üç defa girip çıkmış ve yüze yakın gemi batırmış. İngiltere' de geminin komutanı Yüzbaşı Nasmith'in oğlu Sir Prof. James Dunbar-Nasmith ve torununa ulaştık. Duncan Dunbar-Nasmith dedesinin Marmara Deniz'i ndeki yolculuğunu anlattı. Yüzbaşı Nasmith Marmara'da ortalığı birbirine katmış, pek çok gemiyi batırmış, Victoria Nişanı almış, amiralliğe kadar yükselmiş. Öbür taraftta kıyıdan açtığı ateşle Turquoise isimli Fransız denizaltısını avlayan Müstecip Onbaşı adlı bir kahramanın askerimiz var. Turquoise'ın ismi Osmanlıca harflerle Müstecip Onbaşı olarak konmuş. Denizaltı Türk Donanması'na katılmış, Bursa Orhaniye' de onun kızı Ulviye Balkan'ı bulduk. Balkan ilk defa kameralara babasının hikayesini anlattı. Dalgaların altında kalmış bir savaşın çok dipten gelen cılız sesleri bunlar. Onları kamuoyuyla buluşturmak bu belgeselin ve benim şansım oldu.

Bu insanlara ulaşmak kolay olmamıştır.

Yıllarca iz sürüyoruz. Uzun süren araştırmaların sonunda Müstecip Onbaşı İlköğretim Okulu'nu, Hacı Ömer Dere Köyü'ndeki mezarını ve sonra da ailesini bulduk. İğneyle kuyu kazmak gibi bir şey. İngiltere' de ulaştığımız oğul ve torun da aynı şekilde ancak onlarda bilgi ve belge var. Kraliyet Denizaltı Müzesi'ne gittiğimizde oğulları, torunlarının yaşadığı yerler, Marmara Deniz'inde batırdığı gemilerin fotoğrafları... Her şeyi önümüze koydular. Orada iz sürmek çok kolay çünkü her şey çok düzenli.

Müstecip Onbaşı'nın kızı neler anlattı?

Kızı "Babam mermiyi atmış, geminin bacasından içeri sokmuş, Gemi batıkları sonra denizin üstü saçaklarla dolmuş" diye anlattı. Bir defa bu bir denizaltı, bacayı yok. Mermiler denizaltını yaralıyor, mürettebat esir alınıyor. Denizaltı batmıyor, kullanılıyor daha sonra. Denizaltıya Türk bayrağı çekiliyor. Babası kendi kızına anlatırken bile gerçeklerden sapabiliyor. Bu gemi Çanakkale' de batırdığı zaman Marmara' dan geri çıkıyordu. On gün Marmara'da kalmış. Turquoise denizaltısının esir alınan mürettebatın fotoğrafta görüyoruz. Şaşkaları başlarının üzerinde...

Belgeselin hazırlık sürecinde nasıl tepkiler aldınız?

"Çanakkale geçildi mi?" ismi yüzünden benim internet sitemi pek çok tepki geldi. "Ne demek istiyorsun sen, Çanakkale geçilmez, geçilemez" gibi... Marmara Deniz'indekiler ne peki yi? Tarihi bir gerçek bu. Bunu görmezden gelemeyiz.

Daha önce hiçbir yerde belirtilmemişti değil mi? En azından okuldaki tarih kitaplarında yoktu.

Evet. Pek az tarihçi biliyor, okullarda öğretilmiyor. Buradan Çanakkale Cephesi'ne gidereken vurulup ölen Çanakkale şehitlerini anmayacak mıyız? Boğaz'da çalışan ve Çanakkale Cephesi'ne malzeme taşıyan Şirket-i Hayriye vapurları var, onlar da batırılmış. Çanakkale'de batırdığımız gemileri sayıyoruz, Marmara Deniz'inde batan gemilerimizi anmayacak mıyız?

Bu durum, tarihin tarafı yazıldığının göstergelerinden biri sanırım.

Türkiye'de objektif olarak belgeselcilik, yayıncılık yapmak zor. Bunun örneğini yaşayarak görüyorum. Dumluşınar denizaltısı ile ilgili belgesel in bazı verileri değiştirildi, bazı bölümleri atıldı yayınlanırken.

Bu belgesel hangi gerçekleri gün ışığına çıkarıyor?

Biz denizciliği hep geri planda atmışız. Askerler E sınıfı son model denizaltılara karşı vatan savunmasını için 1912-1913 yıllarında hurdaya çıkmış gemilere binip savaşa gitmişler. Batırılmaları kaçınılmaz olmuş. Onların kahramanlığını görmezlikten gelemeyiz. Marmara Deniz'ine denizaltılar girmeye başlayınca Donanmamız gemilere ihtiyaç duymuş ve 1906 yılında Fas'tan Osmanlı Donanması'na katılmış, 1913 yılında hurdaya çıkmış Nur-ül Bahir gemisi -ed-

Müstecip Onbaşı

Turquoise'ın esir alındığı Bayır Bakırköy Sahili

BELGESEL

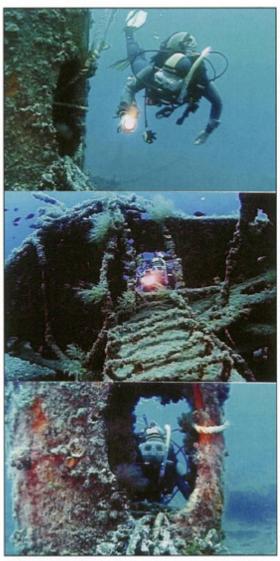

devreye girmiş. İngiliz E14 denizaltısı tarafından batırılmış. Bu geminin batıklarını da inceledik. E11 denizaltısından torpil yiyen Pelengi Derya isimli bir gemimiz daha var. Gemi su almaya başlıyor ancak askerler ateşi kesmiyor. Durumu izleyen denizaltının periskobunu vuruyorlar. O anın fotoğrafı ve parçalanan periskop İngiltere'deki müzede sergileniyor. Biz neyi sakladık? Onların hikayelerinin bile üstünü örttük. Şimdi bu belgesel bence bunu ortaya çıkaracak.

Belgeselin posterini nasıl seçtiniz?

On sene Çanakkale'de kaldım ama savaşı hissetmek için orada olmaya gerek yok, İstanbul'dan baktığım zaman bile İstanbul Limanı'ndaki İngiliz E11 denizaltısının ve bizim bir gemimizi torpillemesini düşünebiliyorum. O da Çanakkale Savaşı esnasında yaşanmış bir anıdı. Onu belgeselin posteri yaptım. Çünkü resimde bir periskop var, bu defa ben bu periskoptan bakıyorum. Posterdeki illüstrasyon 1915 yılında İngiltere'de yayınlanan bir gazeteden.

Son belgesel için kaç yıl çalıştınız?

1997 yılından beri Çanakkale Savaşı'nı araştırıyorum, batıklarla ilgili araştırmalar yapıyorum, beş senedir bu belgesele yoğunlaştım. İlk '*Derinlerdeki Tarih*' belgeselini yaptım. 2003 yılında Dumlupınar belgeselini yaptım. Avustralya, İrlanda, Yeni Zelanda, Galler ve TRT televizyonları ortak yapımı olan '*Çanakkale Geçilemedi*' isimli belgeseli 2005'te tamamladım. Üzerinde çalıştığım yeni belgeseller de var.

Marmara'ya açılan denizaltıları hangileriydi?

Çanakkale Boğazı'nı geçmeyi başaran ilk denizaltı Avustralyalı AE2'ydi. Boğaz'ı geçti, beş gün dolaştı, sonra Sultan Hisar torpido botu tarafından batırıldı. A2 öncü olmuştu, peşinden bir sürü düşman denizaltısı geldi. Saphir, Joule, Mariotte isimli Fransız denizaltıları gibi... Hepsi suların altında gömülü. Denizaltılardan birinin üzerine beton dökülmüş, iskele yapılmış, yıllarca insanlar onun üzerinden denize atlamış. Sonra define arayanlar fark etmiş, kazmaya başlamış ve denizaltıyı ortaya çıkarmışlar. Yurtdışında savaşla ilgili en ufak parçaları toplayıp müzelere koymuşlar. Bizde denizaltıların kendileri var ama müzemiz yok.

Denizaltı çekimi ve belgeseller konusunda deneyiminiz var mı? Eğitiminiz bu yönde mi?

Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü mezunuyum. Ekonomistim aslında ama 15 seneden beri televizyonculukla uğraşıyorum. Hep kamera önündeydim. 1998 yılından beri belgesele başladım. Televizyona haber spikeri Fulya Ergüneş ile birlikte sabah programı sunarak başladım ama o dönemdeki programlar şimdiki gibi değildi. Çok güzel sohbetler olurdu. Bugün "Program sun" dedikleri zaman ateş basıyor bana. Onun bir parçası olmayı, onun içerisine girmeyi yediremiyorum kendime. O kadar aşağı indi ki seviye. Belgesellere daha çok yurtdışından ilgi var. Türkiye'deki pek çok televizyon kanalının yöneticisiyle görüştüm. Bu tip araştırmaların, belgesellerin yapılmasını istemiyorlar. Sonuçta artık biz de onları istemiyoruz, kendi belgesel kanalımız var.

Bir konuya tutkuyla bağlanıp yıllarca üzerinde çalışmak herkesin yapabileceği bir şey değil.

Bu denizcilik dünyasında var. Demek ki denizciliğin getirdiği sabır öğretisi nedeniyle böyle.

Senaryo yazıp bu konuyu film haline getirmeyi düşünüyor musunuz?

Düşünüyorum. Tarihi hikayeler sulandırılarak beyaz perdeye taşınıyor. Önce bundan kurtulmamız lazım. Belgeseller için bile sponsor bulmak çok zor oluyor, o yüzden büyük projelere el atmadım, hep haddimi bildim. Bundan sonra inanılmaz paralara inanılmaz tarihi yanlışlıkları beyaz perdeye taşıyan insanların karşısında duracağım.

Yabancı kanallarda gösterilecek

Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı (TINA)'nın desteğiyle, ünlü sualtı araştırmacısı Selçuk Kolay ve DETEK Denizcilik'in sahibi Enes Edis'in danışmanlığında 2003 yılından beri yürütülen sualtı ve su üstü araştırmalarında bir Avustralya (AE2), üç İngiliz (E7, E15, E20) ve üç Fransız denizaltısı (Saphir, Mariotte, Joule) olmak üzere savaş sırasında batırılan yedi düşman denizaltısının kalıntılarıyla, her iki tarafa ait denizaltıların batırdığı savaş ve nakliye gemilerinin enkazları keşfedildi. Ayrıca İngiltere Kraliyet Denizaltı Müzesi'nde çekimler yapıldı. Türk, Avustralya, İngiliz, Alman, Fransız ve Amerikan arşivlerinden faydalanılarak hazırlanan belgesele Türkiye'den Kenan Çelik, Eser Tutel, Avustralya'dan Bill Sellars ve İngiltere'den Michael Hickey gibi tarihçiler katkı sağladı. İki bölümden oluşan belgeselin kurgu yönetmeni Sibel Meşçi ve müzik yapımcısı ise Murat Tuğsuz. Galanın ardından 23 Haziran ve 30 Haziran tarihlerinde iki bölüm halinde İZ TV'de (Digitürk 88. Kanal) yayınlanan belgesel, yabancı televizyon kanallarında gösterilecek.

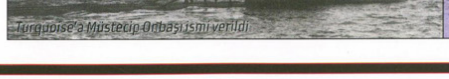
Turquoise denizaltısı

Turquoise'a Müstecip Onbaşı ismi verildi

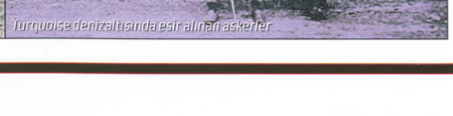
Turquoise denizaltısında esir alınan askerler